
ПЕДАГОГІКА

УДК 37.018.43:373.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-3-23>**Любов ПАСІЧНИК,***orcid.org/0000-0002-0105-7944*

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради
(Дніпро, Україна) 1983.pasechnik@gmail.com**Тетяна МОТУЗ,***orcid.org/0000-0001-9339-5985*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

(Дніпро, Україна) tetmotuz@gmail.com

Марина ВАТКОВСЬКА,*orcid.org/0000-0001-9074-1416*

кандидат філософських наук, доцент,

професор кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

(Дніпро, Україна) vatkovskaya@gmail.com

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ПЛАТФОРМИ ZOOM НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті констатовано, що комунікативна компетентність (разом з інформаційно-цифровою, соціально-громадянською, загальнокультурною, екологічною, підприємницькою тощо) є однією із провідних компетентностей, що мають бути сформовані у випускників шкіл відповідно до завдань загальної середньої освіти, визначених у Концепції нової української школи. Авторами проведено системний аналіз наявних у сучасному науково-педагогічному дискурсі визначень поняття «комунікативна компетентність» та зроблено висновок про недостатність розгляду питання розвитку комунікативної компетентності учнів під час навчання української мови та літератури, що, на думку авторів, є надзвичайно важливим з огляду на посилення уваги до рівня володіння учнівською молоддю державною мовою, підвищення її статусу та суттєвого поширення у всіх сферах сьогоденного життя українців. У роботі наголошено, що об'єктивні умови карантинних обмежень значно ускладнюють спілкування, налагодження ситуативного взаємозв'язку та взаємодії, що ускладнює можливості освітнього процесу щодо розвитку комунікативної компетентності учнів. Автори наголошують, що в умовах пандемії платформа Zoom виявилася однією з найбільш ефективних через свою доступність та легкість у використанні, проте констатують обмеженість використання в навчальному процесі можливостей платформи Zoom та окреслюють дієвість створення окремих «кімнат» для інтерактивної роботи учнів у малих групах. Автори стверджують, що інтерактивні технології максимально ефективні саме у розвитку комунікативної компетентності учнівства, тож у будь-яких умовах їх використання може бути адаптовано до тих можливостей, які сьогодні пропонують електронна система навчання та різноманітні навчальні платформи. Констатовано, що платформа Zoom дає змогу вчителю проводити уроки з української мови у інтерактивному режимі, можливості цієї та інших електронних платформ потребують свого системного вивчення та активного використання в освітньому процесі задля досягнення його максимально можливої ефективності.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, інтерактивне навчання, групова робота учнів, електронна платформа Zoom.

Liubov PASICHNYK,

orcid.org/0000-0002-0105-7944

PhD in Pedagogical Sciences,

*Senior Lecturer at the Department of Social and Humanitarian Education
Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education"
of Dnipropetrovsk Regional Council
(Dnipro, Ukraine) 1983.pasechnik@gmail.com*

Tetiana MOTUZ,

orcid.org/0000-0001-9339-5985

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,

*Associate Professor at the Department of General, Special Pedagogy,
Rehabilitation and Inclusive Education
Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education"
of Dnipropetrovsk Regional Council
(Dnipro, Ukraine) tetmotuz@gmail.com*

Marina VATKOVSKA,

orcid.org/0000-0001-9074-1416

PhD in Philosophical Sciences, Associate Professor,

*Professor at the Department of General, Special Pedagogy, Rehabilitation and Inclusive Education
Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education"
of Dnipropetrovsk Regional Council
(Dnipro, Ukraine) vatkovskaya@gmail.com*

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF INTERACTIVE LEARNING STUDENTS USING THE POSSIBILITIES OF THE ZOOM PLATFORM IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

The article states that communicative competence (together with information-digital, socio-civic, general cultural, environmental, entrepreneurial, etc.) is one of the leading competencies that should be formed in school graduates in accordance with the objectives of general secondary education defined in the Concept of the new Ukrainian school. The authors conducted a systematic analysis of the definitions of «communicative competence» available in modern scientific and pedagogical discourse and concluded that it is insufficient to consider the development of communicative competence of students in teaching Ukrainian language and literature, which, in the authors' opinion, is extremely important to the level of mastery of the state language by student youth, raising its status and significant spread in all spheres of today's life of Ukrainians. It is emphasized that the objective conditions of quarantine restrictions significantly complicate communication between all participants in the educational process, students and teachers are deprived of direct communication, situational communication and interaction, which complicates the educational process to develop communicative competence of students. The authors emphasize that in the context of the pandemic, the Zoom platform was one of the most effective due to its accessibility and ease of use, but notes the limited use of the Zoom platform in the educational process and outlines the effectiveness of creating separate «rooms» for interactive work of students in small groups. The authors claim that interactive technologies are most effective in the development of communicative competence of students, so in any conditions their use can be adapted to the opportunities offered by the electronic learning system and various learning platforms. It is stated that the Zoom platform allows teachers to conduct Ukrainian language lessons in an interactive mode, the capabilities of this and other electronic platforms require their systematic study and active use in the educational process to achieve its maximum effectiveness.

Key words: *competence, communicative competence, interactive learning, group work of students, electronic platform Zoom.*

Постановка проблеми. Комунікативна компетентність (разом з інформаційно-цифровою, соціально-громадянською, екологічною, підприємницькою тощо) є однією із провідних компетентностей, що мають бути сформовані у випускників шкіл відповідно до завдань загальної середньої освіти, визначених у Концепції нової української школи (далі – НУШ). Проте у НУШ

комунікативна компетентність «складається» з двох компетентностей: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою та спілкування іноземними мовами. І тут вважаємо за необхідне констатувати таке: по-перше, на наш погляд, існує певне (інколи декларативне) превалювання другої компетентності; по-друге, перша компетентність (спілкування державною мовою) також частково

обмежена через об'єктивні умови карантинних обмежень. Тож учителі-практики та науковці-теоретики вимушені шукати ефективні шляхи формування комунікативної компетентності учнів, зокрема через використання інтерактивних засобів навчання із залученням різних електронних (навчальних) платформ.

Аналіз досліджень. Маємо зазначити, що питання комунікативної компетентності, комунікативної компетентності учнівства та інтерактивних засобів навчання досить широко висвітлені у вітчизняному науково-педагогічному просторі. Серед вітчизняних науковців, які останнім часом звертаються до різнобічного висвітлення проблеми формування комунікативної компетентності, можна виокремити таких, як: О. Капітанець, О. Корніяка, О. Низовець, Л. Орбан-Лендрік, О. Туринська, Ю. Федоренко, І. Чеботарьова, І. Черезова та інші. Звернення до праць вказаних вище науковців дає змогу стверджувати, що сьогодні проблема вийшла із теоретичної площини соціальної психології та розглядається переважно у практичному аспекті: як пошук механізмів формування комунікативної компетентності тих чи тих фахівців у процесі їх підготовки (Н. Бідюк, А. Білоножко, Д. Годлевська, І. Гуменна, Н. Завіниченко, С. Кубицький, Н. Назаренко, О. Павленко, З. Підручна, Р. Петрух, О. Тур, О. Туринська, В. Черевко, Т. Шевчук та ін.) чи професійної діяльності (М. Баліцька, Н. Жук, О. Капітанець, О. Корнев, Н. Ларіна, Л. Мороз, Л. Пашко, С. Раджапова, О. Руденко та ін.). Проте у педагогічній царині проблема переважно перебуває на стадії теоретичного розроблення та узагальнення, свідченням чого слугують праці Л. Мамчур «Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи» (2012 р.), І. Чеботарьової «Комунікативна компетентність: теоретичний аспект» (2014 р.), К. Пономарьової «Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови» (2020 р.) та ін.

Додамо, що практичного аспекту частково торкаються дослідження, що стосуються володіння тими чи тими суб'єктами освітнього процесу іноземними мовами (іншомовної комунікативної компетентності) (Н. Арістова, Г. Іванчук, С. Козак, Н. Сура, О. Тинкалюк, Т. Чернюк, О. Чиханцова та ін.). Дещо рідше науковцями розглядається питання розвитку комунікативної компетентності учнів під час навчання української мови та літератури, що, на нашу думку, є надзвичайно важливим з огляду на посилення уваги до рівня володіння учнівською молоддю державною мовою, підви-

щення її статусу та значного поширення у всіх сферах сьогоденного життя українців.

Мета статті – артикулювати проблему розвитку комунікативної компетентності учнів під час вивчення української мови з огляду на об'єктивні процеси посилення її позицій у мовному середовищі сучасної України та специфіку її викладання в умовах карантинних обмежень.

Виклад основного матеріалу. Послідовний виклад матеріалу дослідження передбачає попереднє узагальнення щодо тлумачення ключового для нас поняття «комунікативна компетентність» у сучасному науковому дискурсі. Варто зазначити, що у соціальній психології комунікативна компетентність розглядається як «здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певна сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування» (Черезова, 2014: 104). Практично такий самий підхід до визначення ключового для нас поняття «комунікативна компетентність» виявляють інші науковці. Зокрема, група авторів (Л. Пашко, Н. Ларіна, О. Руденко) навчально-методичних матеріалів «Комунікативна компетентність керівника» наголошують на важливості виділення у комунікативній компетентності саме поведінкового компоненту, рисами якого є емпатія, гнучкість, здатність до некатегоричних суджень, толерантність та культурний і соціальний поліцентризм (Пашко, 2013). Певне узагальнення щодо визначення поняття «комунікативна компетентність» наводять Т. Шевчук та І. Чорнобаб, які зазначають: «Комунікативну компетентність психологи і педагоги розглядають як ступінь задовільного володіння певними нормами і техніками спілкування та поведінки, як результат засвоєння їхніх соціально-психічних стереотипів» (Шевчук, 2017: 286). Стосовно комунікативної компетентності учнівства привабливим нам здається судження К. Пономарьової, яка вказує, що «це інтегроване особистісне утворення, яке являє собою єдність теоретичної і практичної готовності і здатності учня до здійснення комунікації, дає змогу результативно здійснювати її і творчо самореалізуватися в ній» (Пономарьова, 2020: 10).

Також науковцями наголошується, що комунікативна компетентність формується «в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми» (Черезова, 2014: 104). Формування комунікативної компетентності учнів можливе лише в умовах постійного «живого» спілкування. Саме цей аспект визнається ключовим у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (поста-

нова КМ України від 23.11.2011 р. № 1392 із змінами від 07.08.2013 р. № 538): «комунікативна компетентність – здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями» (Державний стандарт, 2011). У Державному стандарті базової середньої освіти (постанова КМ України від 30.09.2020 р.) комунікативна компетентність окремо не виділяється, а лише згадується комунікативна функція мовної та мовленевої компетентностей (Державний стандарт, 2020). Сучасні умови карантинних обмежень значно ускладнюють спілкування між усіма учасниками освітнього процесу, учні та вчителі позбавлені можливості безпосереднього спілкування, налагодження ситуативного взаємозв'язку та взаємодії. За таких умов єдиним комунікатором стає комп'ютер та/чи інші гаджети, які слугують для встановлення зв'язку між учителем та учнями, а отже, здійснення будь-якого впливу на учнів із боку вчителя також максимально обмежене, оскільки є випадки, коли учні «ховаються» за аватарками, посилаючись на нестабільний інтернет-зв'язок. Визначені умови ставлять під сумнів можливість формування в учнів комунікативної компетентності, якщо взяти за основу визначення Л. Мамчур про те, що «комунікативна компетентність є виробленою, розвиненою здатністю людини налагоджувати й підтримувати необхідні контакти в суспільному спілкуванні; сукупністю знань, умінь і навичок використання вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття і відображення дійсності в різних комунікативних ситуаціях; системою набутого досвіду комунікативного спілкування» (Мамчур, 2013: 158).

Сучасні педагоги-методисти також звертаються до проблеми формування комунікативної компетентності учнів (зокрема, на уроках української мови та літератури), наголошуючи на вимозі урізноманітнення форм організації навчальної діяльності учнів (К. Пономарьова, 2020), широкому застосуванню засобів інтерактивного навчання, таких як (І. Гулак, 2019): навчальні (інтелектуальні, рольові) ігри, різні форми групової роботи (робота в малих групах), проекти, диспути, змагання, конкурси тощо.

Технології інтерактивного навчання сьогодні визнані найбільш ефективними у засвоєнні навчального матеріалу, оскільки передбачають активну взаємодію (бесіду, діалог) між усіма суб'єктами освітнього процесу (вчитель – учень; учень – учень). Така взаємодія будується на прин-

ципах рівноправності та взаємоповаги, а отже, виховує в учнів навички толерантного ставлення до думки іншого та вміння вести конструктивну дискусію. Ці технології суттєво змінюють роль учителя, який стає ментором та лише скеровує діяльність учнів.

Варто зазначити, що в умовах карантинних обмежень використання згаданих інтерактивних форм також досить ускладнене саме через брак прямого спілкування учнів між собою, що потребує від учителя додаткових зусиль щодо пошуку адекватних інтерактивних засобів навчання. На нашу думку, ефективним засобом розв'язання проблеми може бути використання можливостей Конференц-платформи Zoom щодо роботи в окремих «кімнатах».

В умовах пандемії платформа Zoom виявилася однією з найбільш ефективних через свою доступність та легкість у використанні. Проте не всі можливості цієї платформи однаково затребувані. До кола цих можливостей відносимо можливість створення окремих «кімнат» для роботи учнів у малих групах.

Сучасні інформаційні ресурси представляють велику кількість коротких (наприклад: <https://www.youtube.com/watch?v=TY4rEJSa4cc>) та докладних (наприклад: <https://www.youtube.com/watch?v=EA8j8nFBF7k>) описів роботи платформи Zoom. Для її опанування вчителю необхідні лише час та певні тренування. Для роботи в малих групах можливе опанування функції розділення учасників конференції «по кімнатах», у форматі «всі з усіма».

Для цього у налаштуваннях профілю вчителю необхідно увімкнути опцію «сесійна зала» та дозволити організаторам призначати учасників у сесійні зали під час планування. Після чого у вікні організатора конференції Zoom (вчителя) на нижній стрічці з'являється опція «сесійні зали», використання якої дозволить «розводити» учасників (учнів) по «кімнатах» (автоматично чи вручну). Тобто ця функція дає змогу створити окремі учнівські групи (кількість учасників визначає вчитель), які можуть працювати над виконанням поставленого вчителем завдання.

Детальне вивчення роботи опції дасть змогу вчителю увести обмежену (доцільну) кількість учасників, визначити час роботи (закривати кімнати через визначену вчителем кількість хвилин), після чого учасники знову повертаються у зал (на урок). Крім того, важливим є і те, що вчитель (організатор конференції) має можливість заходити «в кімнати», тобто спостерігати та брати участь у роботі тієї чи іншої групи учасників.

Під час такої роботи вчитель має можливість простежити за роботою як груп, так і окремих учнів, які виконують завдання самостійно, обговорюють його виконання у групі та далі представляють результати своєї спільної роботи. Ця робота максимально (в умовах обмеженого прямого спілкування) об'єднує учнів, вони вчаться комунікації, вчаться слухати іншу думку та знаходити порозуміння, вчаться роботі у команді.

На нашу думку, важливою є організаційна робота вчителя. Це попереднє планування завдань, складання «сценарію» уроку, вчасне переміщення учнів у різні кімнати для виконання конкретних завдань, визначення часу, необхідного для виконання того чи іншого завдання. Крім того, важливою є увага вчителя до складу групи. Він має постійно змінювати їх склад, щоб учні вчилися комунікувати «всі з усіма» та уникати конфліктів. Не варто вчителю упускати і те, що презентувати результати спільної роботи щоразу мають інші

учні. Безумовно, у групах буде виділятися лідер, проте необхідно заздалегідь попередити про зміну спікера, що створює для учнів ситуацію спільної відповідальності за зроблену роботу, вчить учнів формулювати власну думку (чи думку групи) та правильно її висловлювати (чи транслювати), спонукає всіх до активної творчої діяльності.

Висновки. Викладене вище дає змогу стверджувати, що інтерактивні технології максимально ефективні саме у розвитку комунікативної компетентності учнівства, тож у будь-яких умовах їх використання може бути адаптовано до тих можливостей, які сьогодні пропонує електронна система навчання та різноманітні навчальні платформи. Платформа Zoom дає змогу вчителю проводити уроки з української мови в інтерактивному режимі, можливості цієї та інших електронних платформ потребують системного вивчення та активного використання у освітньому процесі задля досягнення його максимально можливої ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гулак І. Шляхи формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення української мови і літератури. URL: <https://cutt.ly/BmMDUKY>.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (постанова КМ України від 23.11.2011 р. № 1392 із змінами від 07.08.2013 р. № 538). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>.
3. Державний стандарт базової середньої освіти (постанова КМ України від 30 вересня 2020 р., № 898). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
4. Мамчур Л.І. Пріоритетна роль комунікативної компетентності у формуванні мовної особистості учні сучасної школи. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*. 2013. Вип. 40. С. 155–159.
5. Пашко Л., Ларіна Н, Руденко О. Комунікативна компетентність керівника : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 76 с.
6. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
7. Черезова І.О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1. Т. 1. С. 103–105.
8. Шевчук Т.О., Чорнобаб І.Ф. Комунікативна компетентність майбутніх менеджерів. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2017. Випуск 56. С. 284–291.

REFERENCES

1. Hulak I. Shliakhy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti uchniv u protsesi vyvchennia ukrainskoi movy i literatury [Ways of forming students' communicative competence in the process of studying the Ukrainian language and literature]. URL: <https://cutt.ly/BmMDUKY>. [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete general secondary education] (postanova KM Ukrainy vid 23.11.2011 r. № 1392 iz zminamy vid 07.08.2013 r. № 538). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State standard of basic secondary education]. (postanova KM Ukrainy vid 30 veresnia 2020 r., №898). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. [in Ukrainian].
4. Mamchur L.I. Priorytetna rol komunikatyvnoi kompetentnosti u formuvanni movnoi osobystosti uchni suchasnoi shkoly. [The priority role of communicative competence in the formation of language personality of students of modern school]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia. Serii: Filolohichna*. 2013. Vyp. 40. S. 155–159.
5. Pashko L., Larina N, Rudenko O. Komunikatyvna kompetentnist kerivnyka : navch.-metod. materialy [Communicative competence of the leader]. Kyiv : NADU, 2013. 76 s. [in Ukrainian].
6. Ponomarova K.I. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy: metodychnyi posibnyk [Formation of communicative competence of junior schoolchildren in the process of learning the Ukrainian language]. Kyiv : KONVI PRINT, 2020. 88 s. [in Ukrainian].
7. Cherezova I.O. Komunikatyvna kompetentnist yak intehralna yakist osobystosti [Communicative competence as an integral quality of personality]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. 2014. Vyp. 1. T. 1. S. 103–105. [in Ukrainian].
8. Shevchuk T.O., Chornobab I.F. Komunikatyvna kompetentnist maibutnikh menedzheriv. [Communicative competence of future managers]. *Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody. Psykholohiia*. 2017. Vypusk 56. S. 284–291. [in Ukrainian].